

JERZY SMYKAŁA

X Światowy Kongres Leśnictwa

10th World Forestry Congress

Informacje ogólne

W dniach 17–26 września 1991 r. odbył się w Paryżu w Palais des Congres X Światowy Kongres Leśnictwa. Tego typu imprezy odbywają się co ca 6 lat (poprzednio w Meksyku w 1985 r.) i stwarzają możliwości wymiany doświadczeń, konfrontowania celów polityki leśnej, stanu i prognoz rozwoju leśnictwa w skali światowej oraz wynikających stąd konsekwencji dla ludności globu ziemskiego.

Organizatorem Kongresu był rząd francuski przy współpracy z FAO. W Kongresie brało udział 2500 uczestników, 300 dziennikarzy oraz 500 gości z 136 krajów (przedstawiciele nauki i praktyki).

Hasłem przewodnim X Kongresu było "Lasy dziedzictwem dla przyszłości".

Polskę reprezentowała pięcioosobowa delegacja oficjalna w składzie:

- dr inż. Jerzy Smykała – Naczelny Dyrektor Lasów Państwowych, przewodniczący delegacji,
- mgr inż. Jan Smardzewski – Dyrektor Departamentu Leśnictwa w Ministerstwie Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa,
- doc. dr hab. Kazimierz Rykowski – zastępca Dyrektora Instytutu Badawczego Leśnictwa,
- mgr inż. Zofia Chrempińska – Główny specjalista w Departamencie Leśnictwa w Ministerstwie Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa,
- mgr inż. Tomasz Grądzki – Starszy specjalista w Naczelnym Zarządzie Lasów Państwowych.

Poza oficjalną delegacją w Kongresie uczestniczyli przedstawiciele Wydziałów Leśnych wyższych uczelni, pracownicy Instytutu Badawczego Leśnictwa oraz Komitetu Wykonawczego IUFRO.

Otwarcie X Kongresu – część oficjalna

W otwarciu X Światowego Kongresu Leśnictwa uczestniczyli: Francois Mitterand – Prezydent Francji, Jacques Delor – Prezydent Komisji EWG, Edouard Saouma – Dyrektor Generalny FAO i Louis Mermaz – Minister Rolnictwa i Leśnictwa Francji.

W przemówieniach okolicznościowych goście Kongresu akcentowali przede wszystkim:

- znaczenie i rolę lasów dla środowiska naturalnego, klimatu, gospodarki i poziomu życia społeczeństwa;
- zagrożenie lasów z powodu zmniejszania się areału lasów tropikalnych i wzrastającej emisji szkodliwych zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego w krajach uprzemysłowionych;
- potrzebę międzynarodowej solidarności w celu zachowania lasów jako dziedzictwa ludzkości;
- brak sprzeczności pomiędzy ochroną i użytkowaniem lasów przy przestrzeganiu zasady trwałości lasów i ciągłości użytkowania, gdyż funkcje te się wzajemnie warunkują i uzupełniają;
- konieczność wypracowania stanowiska X Kongresu Leśnictwa w sprawie znaczenia i zagrożenia lasów kuli ziemskiej na Konferencję Narodów Zjednoczonych, poświęconą problematyce ochrony środowiska i rozwoju (UNCED) planowanej w Brazylii w 1992 r.;
- wielorakie przyczyny karczowania lasów tropikalnych (bieda, brak ziemi uprawnej, niedostatek środków finansowych i technicznych), które nie można zlikwidować administracyjnym i restrykcyjnym działaniem (np. bojkot drewna tropikalnego, wstrzymania programów pomocy itp.).

Jako główne zadania europejskiej polityki leśnictwa J. Delors wymienił:

- Zalesienia gruntów porolnych w celu zmniejszenia nadprodukcji rolnej.
- Wspieranie słabo rozwiniętych krajów basenu śródziemnomorskiego i podjęcie działań na rzecz ochrony lasów przed pożarami (rocznie ca 500 tys. ha lasów ulega zniszczeniu przez pożary).
- Zmniejszenie szkód wywołanych szkodliwym oddziaływaniem emisji przemysłowych.

Robocza (referatowa) część Kongresu

Fachowy program Kongresu zrealizowany został w 6 grupach tematycznych:

- A – Las, chronione dziedzictwo
- B – Zachowanie i ochrona leśnego dziedzictwa
- C – Drzewa (zadrzewienia) i lasy w zagospodarowaniu przestrzennym
- D – Gospodarowanie leśnym dziedzictwem
- E – Lasy jako źródło surowcowe
- F – Polityka leśna i instytucje leśne

W referatach wygłoszonych przez Autorów i w dyskusji przedstawiona i uzupełniona została problematyka zawarta we wcześniej opracowanych materiałach, udostępnionych uczestnikom Kongresu w dniu jego otwarcia.

Las, chronione dziedzictwo

W tej grupie tematycznej omówione zostały m.in. następujące zagadnienia i zależności:

- wpływ zalesień i wylesień na klimat,
- wpływ zmian klimatycznych na lasy i produkcję leśną,
- obieg CO₂ w przyrodzie.

W sposób szczególny podkreślona została konieczność rozszerzenia badań w zakresie fizjologii drzew i ograniczania efektu cieplarnianego przez racjonalizację produkcji energii i szerszego niż dotychczas wykorzystania drewna jako nośnika energii.

Zachowanie i ochrona leśnego dziedzictwa

Z wielką troską podkreślano wzrastające w Europie straty w leśnictwie spowodowane emisjami przemysłowymi, wiatrowałami i pożarami oraz wynikające stąd konsekwencje ekologiczno-ekonomiczne. Utrwalanie wielofunkcyjności lasów, zwłaszcza w zakresie glebo- i wodochronnym, wymaga dalszych badań, przede wszystkim w lasach tropikalnych. W sposób szczególny akcentowano potrzebę zachowania różnorodności genetycznej i biologicznej ekosystemów leśnych.

Drzewa (zadrzewienia) i lasy w zagospodarowaniu przestrzennym

Podkreślono przede wszystkim znaczenie zadrzewień w krajobrazie wiejskim oraz potrzebę wypracowania racjonalnej granicy rolno-leśnej i zachowania specyficznych cech krajobrazu. Leśnictwo powinno w stopniu większym niż dotychczas zainteresować się zadrzewieniami poza zwartymi kompleksami leśnymi i zachęcić mieszkańców do udziału w projektowaniu, realizacji, pielęgnacji i racjonalnego użytkowania zadrzewień.

Gospodarowanie leśnym dziedzictwem

Warunkiem racjonalnej gospodarki leśnej jest inwentaryzacja zasobów leśnych z uwzględnieniem ich wielofunkcyjności. W tym zakresie nieodzowna jest pomoc techniczna dla krajów tropikalnych. Dotyczy to również pomocy w zakresie zalesienia terenów porolnych w celu zaspokojenia wciąż rosnących potrzeb na drewno i ochrony bezcennych lasów tropikalnych. Podkreślano konieczność realizacji – znanej w Europie – zasady trwałości produkcji leśnej i ciągłości użytkowania. Jako utopię uznano wezwania do zachowania i ścisłej ochrony lasów tropikalnych z uwagi na ubóstwo i nędzę ludności tubylczej. Zachowanie bezcennych fragmentów naturalnych lasów tropikalnych realne jest jedynie w przypadku dopuszczenia do racjonalnej gospodarki leśnej na określonych obszarach; wymaga to intensywnej pracy wyjaśniającej i współpracy z ludnością miejscową.

Lasy jako zasoby surowcowe

Drewno jest i pozostanie dla prawie połowy ludności Świata najważniejszym źródłem energii. Racjonalizacja zużycia tej energii wydaje się sprawą pilniejszą niż wzrost

produkcji drewna opałowego. Znaczenie drewna użytkowego z tytułu jego odnawialności i bezcennych walorów technicznych i zdrowotnych będzie dalej wzrastać, zwłaszcza w krajach rozwijających się. Optymalizacja produkcji surowca drzewnego i doskonalenie jego przerobu i obróbki jest zadaniem o znaczeniu międzynarodowym. Wszelkie ograniczenia w handlu drewnem lub produktami drzewnymi są niedopuszczalne. Bojkot drewna z tropiku przez kraje wysokoprzemysłowe przyspieszy jedynie proces niszczenia lasów tropikalnych. Niskie ceny na to drewno spowodują, że inne formy korzystania z gruntu będą bardziej opłacalne (np. rolnicze wykorzystanie).

Polityka leśna i instytucje leśne

Problematyka ta stanowiła szczególny przedmiot zainteresowań Kongresu. Zadaniem Kongresu jest analiza aktualnego stanu leśnictwa światowego i wypracowanie określonych koncepcji i strategii rozwoju. Warunkiem kształtowania racjonalnej polityki leśnej jest uwzględnienie w szczególności następujących czynników i stąd wynikających konsekwencji.

- Pod koniec XX wieku ludność świata wzrośnie o ponad 1 mld w porównaniu do roku 1990, a ich wyżywienie wymaga wzrostu areału gruntów uprawnych o ca 80 mln ha. Równocześnie jednak rocznie ubywa 10 mln ha gruntów rolniczo-użytkowanych (nadprodukcja rolna w krajach wysoko uprzemysłowionych).
- Powierzchnia lasów tropikalnych zmniejsza się rocznie o 17 mln ha, co powoduje stworzenie – zamiast emocjonalnych dyskusji – warunków do praktycznej realizacji zasady trwałości lasów tropikalnych i ciągłego, racjonalnego ich użytkowania oraz zniesienie wszelkich ograniczeń w handlu drewnem tropikalnym.
- Zagrożenie lasów tropikalnych nie musi być powodem nie dostrzegania zjawiska zamierania lasów w krajach Europy Wschodniej.
- Karczowanie lasów w krajach rozwijających się jest konsekwencją ubóstwa z tytułu prymitywnej i mało wydajnej gospodarki rolnej. Możliwy jednak, niezbędny i praktycznie osiągalny jest wzrost dochodów z racjonalnej gospodarki leśnej.
- W celu zachowania lasów niezbędne są inwestycje, gdyż rośnie nie tylko rola surowcowa, ale coraz to większego znaczenia nabierają funkcje socjalne i społeczne.
- Konieczna jest współpraca międzynarodowa zarówno w zakresie badań naukowych jak i praktyki leśnej. Dobrą podstawę do współpracy stanowią doświadczenia FAO, IUFRO i ITTO. Powstaje również nowa międzynarodowa instytucja badań leśnych w ramach CGiAR (Międzynarodowego Centrum Badań Rolniczych), która niewątpliwie przyczyni się do ożywienia współpracy naukowo-technicznej.

Wnioski i zalecenia Kongresu

Wnioski i zalecenia z uwagi na ich różnorodność sformułowane zostały w ramach grup tematycznych. Godne podkreślenia są następujące wnioski i zalecenia:

Szczególną uwagę zwrócono na lasy tropikalne jako istotny współczynnik wpływający w skali globalnej na klimat i zasoby wodne. W wyniku kurczenia się lasów tropikalnych bardzo groźne jest zjawisko tzw. "efektu cieplarnianego". Zahamowanie procesu karczowania (wypalania) lasów tropikalnych to podstawowy warunek stabilizacji klimatu i stosunków wodnych w skali regionalnej i globalnej. Intensyfikacja badań w tym zakresie jest nieodzowna. Wyniki badań muszą być udostępnione i wyjaśniane szerokim kręgom społeczeństw.

Należy przeciwdziałać zjawisku deforestacji. Czynniki ekonomiczne nie mogą być jedynym i głównym kryterium wartościowania lasu. Czynniki społeczno-socjalne, jakkolwiek trudne do obiektywnego wartościowania, odgrywać powinny istotną rolę przy kształtowaniu polityki leśnej, której celem jest i powinno pozostać zachowanie lasu i jego wielofunkcyjnego charakteru.

Większą uwagę należy zwracać na zadrzewienie jako czynnik kształtowania klimatu i krajobrazu.

Zachowanie i ochrona leśnego dziedzictwa

Istotnym warunkiem zachowania lasów jest dostosowanie ich składu gatunkowego do warunków siedliskowych. Monokultury iglaste i liściaste, w tym znaczący udział gatunków obcego pochodzenia, są bardzo podatne na szkody ze strony czynników biotycznych i abiotycznych. Szczególnie groźne jest zanieczyszczenie powietrza atmosferycznego, które należy w stopniu maksymalnie możliwym redukować. W celu łagodzenia skutków szkodliwego oddziaływania emisji przemysłowych należy, w szerszym niż dotychczas zakresie, stosować nawożenie mineralne i wapnowanie gleb. Wykonywanie cięć pielęgnacyjnych jest nieodzowne dla zachowania odpowiedniego stanu zdrowotnego i kondycji drzewostanów.

Nieodzowne jest kontynuowanie i rozszerzanie badań w zakresie prognozowania i efektywnego zwalczania pożarów leśnych ze szczególnym uwzględnieniem modeli rozprzestrzeniania się pożarów. Pożary lasów, wynikające głównie z cywilizacyjnego udostępniania lasów, oraz stosowane w krajach tropikalnych jako narzędzie zamiany uprawy leśnej na uprawę rolną, nabierają rozmiarów niepokojących.

Zastosowanie w leśnictwie herbicydów i insektycydów oraz innych środków chemicznych powinno być minimalizowane. Preferować należy bezwzględnie biologiczne metody zwalczania owadów i innych organizmów szkodliwych.

Wyrazem szczególnej troski leśników powinno być zachowanie i ochrona bogactwa genetycznego i różnorodności biologicznej. W celu zachowania różnorodności genetycznej zalecane jest zakładanie plantacji nasiennych, upraw pochodnych itp. w miejscu występowania gatunków zagrożonych (*in situ*) lub poza miejscem ich występowania (*ex situ*). Ochrona lokalnych zasobów genowych nie może wykluczyć introdukcję gatunków drzew rokujących przyszłość hodowlaną.

Drzewa (zadrzewienia) i lasy w zagospodarowaniu przestrzennym

Planowanie przestrzenne jest nieodzownym warunkiem planowego i racjonalnego wykorzystania gruntów, w tym również w zakresie ustalenia granicy rolno-leśnej. Zalesienia na gruntach dotychczas rolniczo użytkowanych, z powodu nadprodukcji rolnej, muszą spełniać określone wymagania, tj.:

- właściwy, dostosowany do warunków siedliskowych i celu produkcyjnego dobór gatunków;
- zagwarantowanie różnorodności biologicznej gatunków drzew i krzewów;
- określenie długości cyklu produkcyjnego.

W regionach cierpiących na niedostatek żywności i brak surowców energetycznych zaleca się plantacyjną uprawę drzew szybko rosnących w krótkich cyklach produkcyjnych. Nieodzowne jest przeciwdziałanie procesowi pustynnienia, zwłaszcza w krajach basenu śródziemnomorskiego, przez zadrzewianie i zalesianie terenów suchych, pustynnych. Gospodarka leśna w lasach komunalnych (miejskich i podmiejskich) powinna uwzględniać elementy estetyki, kulturotwórcze i krajobrazowe aby spełniać oczekiwania społeczeństwa. "Las to nie problem drzew, ale problem ludzi" (J. Westoby). Niezbędna jest również ochrona konserwatorska drzew i grupy drzew, które charakteryzują się osobliwościami historycznymi i biologicznymi.

Gospodarowanie leśnym dziedzictwem

Warunkiem racjonalnej gospodarki leśnej jest inwentaryzacja zasobów drzewnych przy użyciu metod nowoczesnych (przy zastosowaniu metod matematyczno-statystycznych, teledetekcji itp.) gwarantujących porównywalność wyników oraz kontrola stanu lasu. Agendy ONZ (FAO i inne) powinny krajom rozwijającym udzielać niezbędnej pomocy, technologicznej i metodycznej. Pożądana jest światowa inwentaryzacja zasobów drzewnych i okresowa jej aktualizacja. Zagospodarowanie lasów powinno cechować się różnorodnością; nieodzowne jest zharmonizowanie celu hodowlanego (gospodarczego) z interesem społecznym.

Zachowanie lasów tropikalnych w pierwotnym stanie nie jest zamierzeniem realnym. Nieodzowne jest zatem wyodrębnienie określonych stref ochronnych, obejmujących niezwykle cenne obszary, a w pozostałych lasach tropikalnych prowadzić gospodarkę leśną uwzględniającą aspekty ekologiczne i ekonomiczne w celu zachowania trwałości lasów tropikalnych.

W strefach o suchym klimacie gospodarka leśno-pasterska powinna zmierzać do odtworzenia lasów przy czynnej współpracy leśników i hodowców bydła. Poza zagospodarowaniem leśnym preferowane powinny być plantacyjne uprawy leśnych drzew szybko rosnących jako źródło cennego surowca drzewnego oraz faza przejściowa do gospodarki leśnej. Wzrost powierzchni leśnej jest konieczny w celu zaspokojenia rosnącego zapotrzebowania lasów oraz zmniejszenia gospodarczej presji na naturalne ekosystemy leśne.

Lasy jako źródło surowcowe

Zasoby leśne, jako zasoby odtwarzalne, stanowią niedocenione bogactwo i nie zagrażają środowisku naturalnemu. Funkcje produkcyjne i środowiskotwórcze powinny być zharmonizowane. Pozyskanie drewna i użytków ubocznych powinny w zasadzie gwarantować samofinansowanie się leśnictwa. Drewno jest głównym źródłem energetycznym dla blisko połowy mieszkańców ziemi. Wzrost wykorzystania drewna na cele energetyczne przeciwdziała powstawaniu efektu szklarniowego. Doskonalenie technologii obróbki i przetwarzania drewna i odpadów drzewnych jest zagadnieniem pilnym w sensie naukowym i praktycznym. Cena drewna powinna być wyrazem nie tylko wartości użytkowej lecz również funkcji pozaprodukcyjnej lasu. Dopiero po 2000 r. realna jest możliwość istotnego zmniejszenia użytkowania lasów tropikalnych z tytułu spodziewanej dużej podaży drewna z plantacji drzew szybkorosnących, zakładanych w niektórych krajach. Międzynarodowy handel drewnem musi być bezwzględnie zliberalizowany, a wszelkie istniejące ograniczenia zlikwidowane.

Polityka leśna i instytucje leśne

Głównym celem polityki leśnej jest zharmonizowanie celów rozwoju społeczno-gospodarczego z wymogami ochrony przyrody i środowiska. Kwestią najważniejszą jest wypracowanie strategii racjonalnego wykorzystania gruntów – wielowariantowo i w dłuższym przedziale czasowym – z uwzględnieniem akceptacji przez opinię społeczną.

Dotacje na rzecz gospodarki leśnej z tytułu jej wielofunkcyjnego charakteru są niezbędne; formy dotacji mogą być różne. W zarządzaniu leśnictwem dominuje kierunek decentralizacji; jednostki krajowej administracji leśnej powinny stwarzać formalno-prawne instrumenty realizacji celów praktyki leśnej, a nie zajmować się zarządzaniem leśnictwa bezpośrednio.

Wyższe szkolnictwo leśne powinno w programach swoich uwzględniać problematykę ochrony środowiska i dyscyplin pokrewnych; leśnik z wyższym wykształceniem powinien być profesjonalistą wszechstronnym. Niezbędne jest również określenie właściwej relacji pomiędzy wykształceniem akademickim, a średnim zawodowym. W badaniach naukowych należy większy nacisk położyć na badania podstawowe i na współpracę międzynarodową. Intensyfikacji wymaga również międzynarodowa współpraca praktyczna w postaci konsultacji, konferencji naukowo-technicznych, transferu technologii, pomocy technicznej itp.

Kraje rozwijające się potrzebują pomocy; formy pomocy mogą być różne (odłożenie w czasie spłat zadłużeń, ekokonwersja itp.) i nie mogą naruszyć suwerenności zainteresowanych pomocą krajów.

Deklaracja Paryska

Poza wnioskami i zaleceniami X Światowy Kongres Leśnictwa wypracował tzw. "Deklarację Paryską", która w sposób syntetyczny przedstawia wyniki Kongresu. Ponadto apeluje do społeczności międzynarodowej o zachowanie trwałości lasów i stąd wynika-

jących korzyści (bezcenny odtwarzalny surowiec drzewny, społeczne, socjalne i krajo-
brazowe funkcje lasów i ich znaczenie dla warunków życia człowieka współczesnego).

Uwagi końcowe i refleksje

Gospodarka leśna wymaga długookresowego myślenia i działania. Inwestycje w leśnictwie oznaczają inwestycje na rzecz przyszłych okresów. Zachowanie lasów jest warunkiem poprawy warunków życia człowieka.

Niezaprzeczalny dorobek X Światowego Kongresu Leśnictwa jest dziełem wyłącznie leśników, naukowców i praktyków. Prócz dziennikarzy nie brali w nim udziału przedstawiciele dyscyplin pokrewnych, socjologowie a przede wszystkim zabrakło "opinii publicznej". Mniej lub bardziej uzasadnione jest powtarzane na Kongresie stwierdzenie, że "leśnictwo jest zbyt poważną dziedziną by pozostawić ją wyłącznie leśnikom". Nie można jednak zaprzeczyć, że bez akceptacji "opinii publicznej" leśnictwo nie będzie mogło zrealizować idei trwałości lasów i stąd wynikających korzyści.